

Ткаченко І. М.,*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри права та соціально-економічних відносин**Відокремленого структурного підрозділу закладу вищої освіти**«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»**Центральноукраїнський інститут розвитку людини*

ОСОБЛИВОСТІ РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЇЇ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Анотація. У статті розкрито сутність поняття рецидив. У ході розробки статті було проведено класифікацію основних підходів до визначення поняття «рецидивна злочинність». Також визначено головні фактори впливу на рецидивну злочинність, як зовнішні, так і внутрішні. Проаналізовано причини рецидивізму, а також розповідається про профілактичні заходи по боротьбі з рецидивною злочинністю. Рецидивна злочинність є серйозною проблемою, яка потребує комплексного підходу та врахування соціальних, економічних та особистих проблем правопорушників. Попередження рецидивної злочинності можливе шляхом проведення інституційних та громадських програм, які допоможуть усунути динамічні фактори ризику та забезпечити успішну ресоціалізацію правопорушників. Також, важливо вдосконалювати пенітенціарну систему та програми реабілітації правопорушників, запобігати соціальній ізоляції та маргіналізації, посилювати контроль за виконанням умов засудження та залучати громадськість до процесу реабілітації правопорушників.

Проблема рецидивної злочинності вже давно є предметом досліджень, оскільки цей вид злочинності є особливо небезпечним. Рецидивна злочинність характеризується стійким повторним проявом кримінальної поведінки, що високо підвищує рівень суспільної безпеки. Інтерес до цієї проблеми зростає, оскільки рецидивна злочинність залишається стабільною серед усіх видів кримінальних правопорушень, а висока кількість раніше засуджених серед злочинців підвищує її вагому значення.

Ключові слова: рецидив, рецидивна злочинність, причини вчинення злочинів повторно, попередження рецидивної злочинності.

Постановка проблеми. Постійно зростаючий рецидивізм, без сумніву, є важливою проблемою у боротьбі зі злочинністю

та реабілітації злочинців. Термін «рецидивізм» можна визначити як повернення індивіда до злочинної поведінки після того, як він або вона були засуджені за раніше вчинений злочин, засуджені і виправлені. Злочинців садять у в'язницю, звільняють, повторно заарештовують і засуджують. Це є результатом зв'язку невдачі, тобто нездатності людини виправдати очікування суспільства або нездатності установи забезпечити програми, які реабілітують правопорушника, і так далі.

Стан дослідження. Проблеми дослідження рецидивної злочинності приділяли увагу провідні вчені, зокрема: Ю. А. Амбросимова, Б. М. Головкін, Н. М. Пісоцька, В. І. Шакурт та інші. При цьому не розкритою залишається проблема дослідження наукової думки щодо детермінантів рецидивної злочинності та її попередження.

Метою наукової роботи є дослідження сутності рецидивної злочинності та її попередження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж розглянути причини та попередження рецидивної злочинності, вважаємо доцільним розглянути питання про те, хто є «рецидивістом».

Рецидивістів або злочинців-рецидивістів часто характеризують в основному як антисоціальних, агресивних, висококонкурентних, байдужих до благополуччя осіб. У цілому, можна сказати, що злочинець, який має тривалу судимість і часто перебував у виправній установі, може бути охарактеризований як «рецидивіст» [1]. Такі злочинці, без всякого сумніву, являють собою низький ризик для соціальної адаптації. З соціально-правової точки зору термін «рецидивізм» може бути визначений як звичка злочинців знову скоювати злочини, а рецидивіст – це людина, яка знову і знову вчиняє правопорушення.

На думку І. Б. Медичького кримінологічний рецидив – це [6, с. 111]:

Вчинення нового злочину особою, яка раніше була засуджена або піддана судом іншим правовим заходам впливу, що передбачені законом замість покарання, незалежно від форми вини минулого і нового злочину та наявності незнятої судимості.

Повторне вчинення нового злочину особою, яка раніше вчинила злочин, незалежно від наявності у неї судимості

Рис. 1. Визначення поняття кримінологічний рецидив

У статті 34 Кримінального кодексу України визначено, що рецидивом злочинів є «вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин» [5].

Отже, на нашу думку, рецидивом є повторне вчинення нового злочину, який відомий правоохоронним органам, особою, яка вчиняла вже кримінально-карне діяння та має непогашену судимість.

Проаналізувавши наукову літературу, до детермінантів вчинення рецидивних злочинів, ми відносимо [4]:

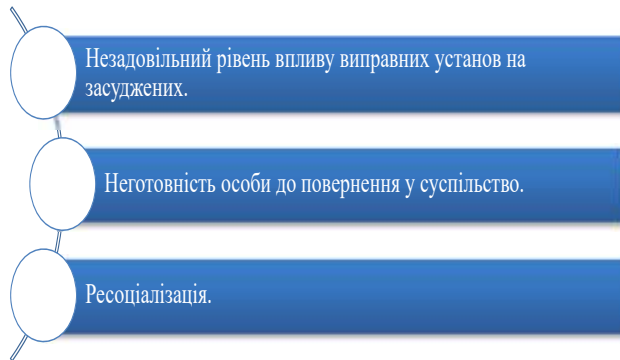

Рис. 2. Причини рецидивних злочинів

У кримінальному законі не можна охопити всі ситуації, що призводять до рецидиву, тому суспільство повинно бути захищене в його запобіганні. При визначенні ступеня суспільної небезпеки злочинця, який може повторити злочин, необхідно враховувати конкретні обставини, такі як вік або погашена судимість. Кримінологічний рецидив допомагає органам правосуддя правильно оцінювати суб'єкта злочину та його суспільну небезпеку, що є важливим для індивідуалізації покарання та інших заходів.

Для ефективного протидії рецидивній злочинності, запобігання її виникненню та виховної роботи з рецидивістами необхідно проводити класифікацію видів рецидиву. Особливо важливим є розрізнення рецидиву залежно від категорії злочину, який був вчинений рецидивістом, так як це визначає рівень рецидивної злочинності. Зокрема, можна виділити загальний та спеціальний рецидив.

Загальний рецидив відбувається, коли злочин, який був вчинений після вже наявної судимості за інше діяння, має іншу природу порушення.

Якщо ж новий злочин і те діяння, за яке особу вже було засуджено, є однорідними за своїм характером, то йдеться про спеціальний рецидив.

Спеціальний рецидив можна поділити на умисні і необережні злочини. Однак остання форма рідко зустрічається на практиці і не є типовою для спеціального рецидиву. Крім того, вона має зовсім іншу соціальну і кримінологічну характеристику. Тому спеціальний рецидив необережних злочинів не має особливого інтересу для практики боротьби з рецидивною злочинністю.

У юридичній літературі можна зустріти інші види рецидиву злочинів і рецидивної злочинності, такі як простий, складний, змішаний, особливо небезпечний та латентний рецидив. Розрізняють також рецидивну злочинність дорослих і неповнолітніх, чоловіків і жінок, засуджених тощо.

Для ефективної боротьби з рецидивною злочинністю потрібно проводити відповідні заходи та реформи, що стосуються і пенітенціарної сфери.

Більшість правопорушників стикаються з цілою низкою соціальних, економічних та особистих проблем, які, як правило, стають перешкодами на шляху їх соціальної інтеграції. Деякі з цих проблем є результатом соціального оточення правопорушника, сім'ї, групи однолітків або низького рівня освіти і кваліфікації [3, с. 78].

Правопорушники можуть мати історію соціальної ізоляції та маргіналізації, фізичного або емоційного насильства, поганої зайнятості або безробіття, а також участі в злочинному способі життя, який почався у ранньому віці. Правопорушники також можуть стикатися з фізичними та психічними вадами або проблемами зі здоров'ям, включаючи проблеми, пов'язані зі зловживанням психоактивними речовинами та наркоманією. Багато правопорушників мають серйозний дефіцит навичок, який заважає їм конкурувати і процвітати в суспільстві: погані навички міжособистісного спілкування, низький рівень формальної освіти, когнітивне або емоційне функціонування, відсутність навичок планування та управління фінансами.

Інституційні та громадські програми можуть усувати такі динамічні фактори ризику шляхом зосередження уваги на мотивації, освіті, розвитку навичок, працевлаштуванні, розміщенні, міжособистісних відносинах, лікуванні наркоманії та алкоголізму, охороні психічного здоров'я та когнітивно-поведінковому втручанні [2, с. 45].

Основна мета боротьби з рецидивною злочинністю полягає в тому, щоб проводити довготривалу, послідовну, комплексну та контрольовану боротьбу з цим явищем. Для успішної боротьби зі злочинністю загалом і рецидивом зокрема, необхідні не лише каральні заходи, але й запобіжні заходи, спеціальне реформування, включаючи реформу пенітенціарної сфери. Ці заходи мають спрямовуватися на покращення суспільних відносин з метою створення всіх необхідних політичних, економічних та соціальних умов для задоволення духовних і матеріальних потреб людини та кожної сім'ї. Все це допомагає поступово усувати негативні явища і процеси, які сприяють рецидивній злочинності, і впливають на її зростання, як це свідчить вітчизняний досвід.

Щоб запобігти рецидивізму злочинів, необхідно подальше вдосконалення правоохоронної діяльності, зокрема своєчасне виявлення і розкриття злочинів, забезпечення принципів невідворотності і більш суворого покарання злочинців за новий злочин. На жаль, ці принципи не завжди виконуються послідовно на практиці. Багато злочинців через різні обставини звільняються від покарання або засуджуються на незначні строки позбавлення волі, що викликає обурення такою несправедливістю не тільки суспільства, а й навіть інших засуджених.

Пенітенціарна і постпенітенціарна робота виправних установ і органів внутрішніх справ відіграють важливу роль у запобіганні новим злочинам. Позбавлення волі і місця відбування покарання значною мірою сприяють десоціалізації засудженого, тому потребують докорінної перебудови умови відбування покарання у виправних установах. Нагальною потребою пенітенціарного реформування є гуманізація системи відбування покарання, орієнтація її на попередження і моральне оздоровлення засуджених. Приведення її у відповідність до Конституції України і норм міжнародного права, що відповідали б законодавству і моралі цивілізованого суспільства, є першочерговим завданням (кардинальна зміна умов тримання засуджених, зняття не виправданих обмежень, руйнування кримінальної субкультури, злочинної консолідації тощо).

Таким чином, ми можемо виокремити такі заходи з попередження рецидивної злочинності:

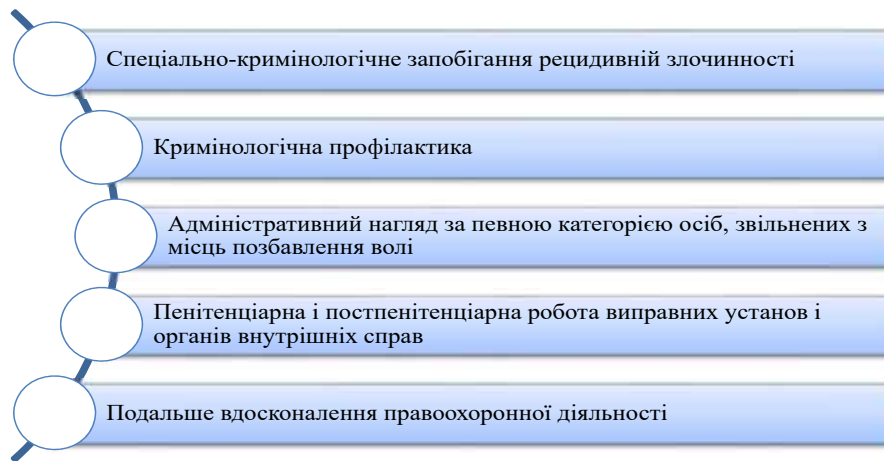

Рис. 3. Заходи з попередження рецидивної злочинності

Висновки. Отже, покарання як форма недієздатності є неминучим в разі рецидивної злочинності, але воно не повинно бути надмірно суворим, варварським або жорстоким за своєю природою, інакше воно матиме несприятливий вплив на злочинця. Слід нагадати, що рецидивізм конкретної людини залежить не тільки від його або її власних якостей, але і від деяких інших непередбачених умов, наприклад, від того, як його компаньйони, майбутні начальники, сусіди і так далі діють по відношенню до нього, а також від реакції суспільства в цілому на його прийнятність в суспільстві. Факти підтверджують, що протягом століть вважалося, що злочинність можна ефективно контролювати, застосовуючи суворі покарання до правопорушників, особливо до рецидивістів, щоб вони усвідомили свою провину, покаються і заплатили за свій злочин, і їх можна було утримати від повторення злочину в майбутньому. Однак з появою нових розробок в області психології, соціології та кримінології, усвідомили необхідність традиційного підходу до злочинності і злочинців.

Таким чином, сучасна тенденція полягає в тому, щоб розглядати злочин як соціальне та індивідуальне явище і запобігати його повторенню, приймаючи ставлення, що сприяє ресоціалізації і перевиховання злочинця всередині самої спільноти за допомогою інтенсивного лікування і програми подальшого догляду.

Література:

1. Бараш Є. Ю. Кримінологічні засади ресоціалізації засуджених до тривалих строків покарання. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 99–109.
2. Бочелюк В. Юридична психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 336 с.
3. Голіна В. Рецидивна злочинність в Україні: причини та попередження. *Вісник Академії правових наук України*. URL: : http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4371/1/Golina_189.pdf (дата звернення 19.11.2019).

4. Крижна В. В. Рецидивна злочинність в Україні та шляхи її подолання. URL: <http://www.elar.naiu.kiev.ua.pdf>. (дата звернення 18.11.2019).
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 28.04.2023).
6. Медицький І. Б. Запобігання злочинності: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ : Видавець Віктор Дяків, 2008. 248 с.

Tkachenko I. Features of recidivism and its prevention

Summary. The article reveals the essence of the concept of relapse. During the development of the article, the main approaches to defining the concept of "recessive crime" were classified. The main factors influencing recessive crime, both external and internal, are also identified. The causes of recidivism are analyzed, and preventive measures to combat recidivism are described. Recidivism is a serious problem that requires a comprehensive approach and consideration of the social, economic, and personal problems of offenders. Preventing recidivism is possible through institutional and community programs that help eliminate dynamic risk factors and ensure successful reintegration of offenders. It is also important to improve the penitentiary system and rehabilitation programs for offenders, prevent social isolation and marginalization, strengthen control over compliance with the conditions of sentencing, and involve the public in the rehabilitation process of offenders.

The problem of recidivism has long been the subject of research, as this type of crime is particularly dangerous. Recidivism is characterized by a persistent repetition of criminal behavior, which greatly increases the level of social danger. Interest in this problem is growing, as recidivism remains stable among all types of criminal offenses, and the high number of previously convicted individuals among criminals increases its significant importance.

Key words: recidivism, reasons for committing crimes repeatedly, prevention of recidivism.